

rinin başında babasının yardımına geldi. Müttefikler başarısızlığa uğradı (İbnü'l-Esîr, XII, 121-123, 140-145, 148-150; Ebû Şâme, II, 234-236). Bunun üzerine yeni takviyeler alan el-Melikü'l-Âdil Mısır'a yürüdü. 596 (1200) yılında el-Melikü'l-Efdal'i yenerek Mısır'a hâkim oldu. el-Melikü'l-Efdal'e Meyyâfârikîn, Hani ve Çapakçur (Bingöl) verildi. Fakat Meyyâfârikîn ve ona bağlı yerleri idare etmekte olan el-Melikü'l-Âdil'in oğlu Necmeddin Eyyûb bu yerleri el-Melikü'l-Efdal'e vermeye yanaşmadı (İbnü'l-Esîr, II, 236-238; XII, 155-156). el-Melikü'l-Efdal'in elinde sadece Sarhad kaldı. el-Melikü'l-Âdil ise Mısır'da el-Melikü'l-Azîz'in oğlu el-Melikü'l-Mansûr'u tahttan uzaklaştırarak ülkenin idaresini bizzat eline aldı. el-Melikü'l-Âdil'in bu hareketine kızan bazı emîrler el-Melikü'l-Efdal ile Zâhir'i Dimaşk'ı kuşatmaya teşvik ettiler. Bu sırada şehirde el-Melikü'l-Âdil'in oğlu el-Melikü'l-Muazzam vardı. Babasının emriyle Bânîyas'ı kuşatan Emîr Fahreddin ve arkadaşlarını yardıma çağırırdı. Fakat onlar karşı tarafla anlaşmışlardı. Müttefikler şehri kuşattılar, şehir düşmek üzereyken el-Melikü'l-Âdil, yeğenleri el-Melikü'l-Efdal ile el-Melikü'l-z-Zâhir'in arasını açmayı başardı. Yapılan müzakerelerden sonra 598 Muharreminde (Ekim 1201) Dimaşk'ın yine el-Melikü'l-Muazzam'ın elinde kalması, el-Melikü'l-Efdal'e Samsat, Serûc, Kal'atü'necm ve Re'sül'ayn'ın verilmesi hususunda anlaşmaya varıldı. el-Melikü'l-Âdil'in sultanlığı herkes tarafından tanındı (İbnü'l-Esîr, XII, 160-163). Öyle anlaşılıyor ki el-Melikü'l-Efdal bu yerlerden sadece Samsat'a sahip olabildi. Veziri Ziyâeddin İbnü'l-Esîr ile bu şehre yerleşti. Bir müddet sonra Anadolu Selçuklularından II. Süleyman Şah'a, ardından I. İzzeddin Keykâvus'a tâbi olarak burada yaşadı. 613'te (1216) Halep sahibi kardeşi el-Melikü'l-z-Zâhir ölünce Şehâbeddin Tuğrul'un atabegliği zamanında 615 (1218) yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un yardımıyla Halep Beyliği'ni ele geçirmeye kalkıştı. Fakat el-Melikü'l-Âdil'in oğlu ve el-Cezîre sahibi el-Melikü'l-Eşref'in şiddetli müdahalesi sonucu bu teşebbüsünde muvaffak olamadı. Bundan sonraki hayatını Samsat'ta geçirdi. Safer 622'de (Şubat 1225) bu şehirde öldü ve Halep'e götürülerek Meşhedü'l-Herevî yanındaki türbesine gömüldü. el-Melikü'l-Efdal kültürlü ve âlimlere karşı ilgi gösteren bir kişiydi. Güzel yazı yazar ve şiir söylerdi. Bir rivayete göre Dimaşk'taki el-Medresetü'l-Azîziyye'nin inşaatını o başlatmış, daha sonra kardeşi

el-Melikü'l-Azîz tamamlamıştır (İbn Şeddâd, s. 239).

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Berku's-Şâmî* (nşr. Ramazan Şeşen), İstanbul 1979, s. 149-163; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 236-238; XI, 499; XII, 121-123, 140-145, 148-150, 155-156, 160-163, 428, 482-483; Bündârî, *Sene'l-Berku's-Şâmî*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2249/2, vr. 163^b-242^a; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, II, 234-238; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 419, 421; İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-haîre fi zikri ümera'i's-Şâm ve'l-Cezîre* (nşr. Sâmî ed-Dehhân), Dimaşk 1375/1956, s. 239; Makrîzî, *es-Sülûk*, I, 85, 228-232; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 382 vd.; Zambaur, *Manuel*, s. 97; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 75; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 105; a.m.f., *Salâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul 1987, s. 84; C. H. Becker, "Efdal", *İA*, IV, 130-131; H. A. R. Gibb, "al-Afdal", *EP*² (Fr.), I, 221.

RAMAZAN ŞEŞEN

el-MELİKÜ'L-EŞREF, Halîl

(bk. HALİL b. KALAVUN).

el-MELİKÜ'L-EŞREF, İnal

(الملك الأشرف إينال)

Ebü'n-Nasr el-Melikü'l-Eşref Seyfüddin İnal (Eynâl) el-Ecrûd el-Alâi ez-Zâhirî en-Nâsirî (ö. 865/1461)

Memlük sultanı
(1453-1461).

785 (1383) yılı civarında doğdu. Bir Memlük tâciri tarafından ağabeyiyle birlikte Kafkasya'dan Kahire'ye getirilerek Sultan Berkuk'a satıldı. Tabakâtü'z-zimâmiyye'de ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Sultan Ferec kendisini âzat etti. Ferec'in son döneminde hasekiliğe yükseldi, ardından devdâriyye arasına girdi. el-Melikü'l-Muzaffer Ahmed b. el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh devrinde atabekü'l-asâkir (el-emîrül-kebir) Tatar tarafından emîri aşere tayin edildi (824/1421). Barsbay zamanında tablhâne emîri oldu, bir süre sonra hassa askerlerinin ikinci kumandanlığına getirildi. 831'den (1428) itibaren beş yıl Gazze nâibi olarak görev yaptı. 836'da (1433) Barsbay'ın Akkoyunlular üzerine yaptığı Âmid seferine katıldı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu seferin ardından Ruha (Urfa) nâibi olarak tayin edildiği de bu görevi kabul etmedi. Sultanın rütbesini yüzler emirliğine (emîr-i mie ve mukaddemü'l-elf) yükseltince Urfa nâibi oldu. 840'ta (1436-37) Safed nâibliğine

gönderildi. 843'te (1439-40) Kahire'ye çağrıldı. Sultan el-Melikü'l-z-Zâhir Çakmak tarafından 846'da (1442) devdâr-ı kebir olarak tayin edilen İnal 846 (1442) ve 848 (1444) yıllarında yapılan Rodos seferlerine katıldı. 850'de (1446) sultanlıktan sonra en önemli makam olan atabekü'l-asâkiriğe yükseltildi ve Sultan Çakmak'ın ölümüne kadar bu görevde kaldı. Çakmak'ın oğlu el-Melikü'l-Mansûr Osman'ın kısa süren saltanatı döneminde memlüklerin çıkardığı isyan neticesinde sultan ilân edildi (Reb'ülevvel 857 / Mart 1453).

el-Melikü'l-Eşref, diğer Memlük sultanları gibi öncelikle önemli görevlere güvenildiği memlükleri getirdi ve bazı vergileri kaldırdı. Ancak geleneğe aykırı olarak atabekü'l-asâkiriğe bir memlük emîri yerine oğlu Ahmed'i tayin etmesi tepki çekti ve oğlunu bu görevden almak zorunda kaldı. 859 (1455) yılında kendi memlükleriyle (memâlikü'l-eclâb) selefi Çakmak'ın memlükleri arasında çıkan çatışmalar sırasında Çakmak'ın memlüklerinden bir kısmını tutukladı, bir kısmını sürgüne gönderdi ve kadrolarda önemli değişiklikler yaptı. İsyana karşı Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh azledilerek yerine kardeşi Müstencid-Billâh getirildi. Bu dönemde İnal'ın kendi memlüklerinin çıkardığı isyanlar damgasını vurmuştur. Bunlar 860'ta (1456) Kahire'de bazı evleri yağmalamışlar ve sultanın gücü yağmayı önlemeye yetmemiştir. Ertesi yıl sultandan aylıklarının arttırılmasını isteyen memlükler isteklerini reddeden sultanı taşladılar; İnal da isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. 863 (1459) yılından itibaren sultanın memlüklerinin Kahire'deki zülümleri daha da çoğaldı. Sürekli olarak aylıklarının arttırılmasını talep ediyor, kendileriyle ters düşen kadı, vezir, hâcib gibi devlet görevlilerine saldırıyor, Kahire'de ev ve dükkanları yağmalayıp tüccarların mallarına el koyuyorlardı.

Memlükler'le Osmanlılar arasındaki iyi ilişkiler İnal döneminde de devam etmiştir. 29 Şevval 857'de (2 Kasım 1453) İstanbul'un fethini müjdelemek ve İnal'ın cülûsunu tebrik etmek üzere yanlarında Bizanslı esirler ve hediyelerle gelen Osmanlı elçilik heyeti Kahire'de çok iyi karşılandı ve çeşitli kutlamalar yapıldı. İnal, Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethini müjdeleyen mektubuna cevabını bir elçilik heyetiyle gönderdi. 860'ta (1456) Fâtih'in elçilik heyeti Cemâleddin Abdullah el-Kâbüni başkanlığında tekrar Kahire'ye gelerek Balkanlar'da yapılan yeni fetihleri müjdeledi, İnal da Osmanlı elçisini kendi

elçisi Kanıbay el-Yûsufî ile birlikte İstanbul'a gönderdi. Bu ilişkiler, Fâtih Sultan Mehmed'in hac yolundaki su havuzlarının çoğaltılmasıyla ilgili teklifinin Akkoyunlular ve Dulkadiroğulları ile iyi ilişkiler içinde bulunan İnal tarafından reddi üzerine bozulmuştur.

Karamanoğlu İbrâhim Bey'in 860 (1456) yılında Memlûkler'in elindeki Tarsus, Adana ve yöresini ele geçirmesi İnal'ın tepkisini çekti. Ertesi yıl Emîr Hoşkadem kumandasında Kahire'den sefere çıkan Memlûk ordusu Karamanoğulları'na ait dört kaleyi aldı, Lârende'yi (Karaman) ve bazı köyleri yağmaladı. Karamanoğlu İbrâhim'in elçilerinin Kahire'ye gelerek itaat arzemesi üzerine Memlûk-Karamanoğulları ilişkileri düzeldi.

İnal dönemi Memlûk dış politikasının en önemli ayağı Kıbrıs'tır. Sultan Barsbay zamanında 829'da (1426) fethedilen Kıbrıs bu tarihten itibaren Memlûk Devleti'ne tâbi oldu. Kıbrıs Kralı II. John'un 1458'de ölümünün ardından kızı Charlotte tahta çıkınca üvey kardeşi James 863 (1459) yılında bir heyetle Kahire'ye geldi ve tahtı ele geçirmek için İnal'dan yardım istedi. James'i Kıbrıs nâibi olarak tayin eden İnal ona yardım sözü verdi ve durumu yerinde incelemek üzere Tağrıberdî et-Tayyârî el-Hasekî'yi Kıbrıs'a gönderdi. Kıbrıs'tan Franklar'dan bir grupla birlikte dönen Tağrıberdî'nin yanındakilerin bir kısmı Charlotte'u, bir kısmı James'i destekliyordu. Durumu değerlendiren İnal, Charlotte'un tahtta kalmasını uygun gördü. Ancak memlûk emîrleri buna tepki gösterip Charlotte'u destekleyenlere saldırdılar. Bunun üzerine sultan James'i desteklemek için Kıbrıs'a ordu göndermek zorunda kaldı (864/1460). Kıbrıs'ta kısmî başarı elde eden Memlûk donanması hem çarpışmalar sırasında hem dönüş yolunda yakalandığı fırtına sebebiyle ağır kayıplar verdi. Memlûkler'den bir kısmı James'e destek vermek üzere ada da kaldı.

Bu sırada, bir süreden beri hasta olan el-Melikü'l-Eşref, hastalığının ağırlaşması üzerine yerine oğlu el-Melikü'l-Müeyyed Ahmed'i tahta çıkardı ve emirlerden onun için biat aldı. Bir gün sonra da 15 Cemâziyelevvel 865'te (26 Şubat 1461) vefat etti. Kaynaklarda esmer, uzun boylu ve köse (ecrûd) olarak tasvir edilen İnal'ın okuma yazma bilmediği, kan dökmekten sakındığı, zeki ve sabırlı, savaş oyunlarına vâkıf, cesur bir hükümdar olduğu kaydedilmektedir. Birçok Memlûk sultanı gibi o da sağlığında kendisine Kahire dışında

bir türbe, bu türbenin yakınında da bir medrese inşa ettirmiştir.

el-Melikü'l-Eşref İnal'ın dönemindeki en önemli malî reform para sisteminin iyileştirilmesidir. İnal, kendisinden önceki sultanlar tarafından tedavüle çıkarılan ayarı düşük paraları tedricî olarak piyasadan kaldırmak için mücadele etmiş ve bunda başarılı olmuştur. Sultan, ilk olarak 861'de (1457) Şam'da darbedilen düşük ayarlı dirhemlerin kullanımını yasaklamak istemiş, ancak bundan zarar edeceklerini düşünen memlûklerle halkın bu konuda kendisine karşı geleceğini haber alarak bu teşebbüsünden vazgeçmişti. Ertesi yıl kendi adına darbettirdiği dinar ve dirhemlerdeki altın ve gümüş oranlarını belirleyerek sabitlemiş, ayarı bozuk paraları tedavülden kaldırmış, halkın bundan zarar görmesini engellemek için de fiyatları üçte bir oranında düşürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire* (nşr. M. Hüseyin Şemseddin), Beyrut 1413/1992, XVI, 3-137; a.mlf., *el-Menhelü's-şâfi*, III, 209-212; a.mlf., *Havâdisü'd-dühûr* (nşr. M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1410/1990, II, 414-610; Se-hâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, II, 328-329; a.mlf., *Vecîzü'l-kelâm fi'z-zeyl 'alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1416/1995, II, 674-738; İbn İyâs, *Bedâ'i'u'z-zühûr*, II, 307-369; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 288; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IX, 449; İsmail Yiğit, *Siyâsi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, İstanbul 1991, s. 117-118; J. Sauvaget, "Noms et surnoms de mamelouks", *JA*, CCXXXVIII (1950), s. 40; Ahmet Ateş, "İstanbul'un Fethine Dâir Fatih Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar", *TD*, IV/7 (1953), s. 11-50; M. Ç. Şehâbeddin Tekindağ, "Fatih'le Çağdaş Bir Memlûklü Sultanı Aynal el-Ecrûd", *a.e.*, XXIII (1969), s. 35-50; a.mlf., "Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münâsebetleri", *a.e.*, XXX (1976), s. 73-98; a.mlf., "İnal (Aynâl) al-Ađrûd", *EP* (İng.), III, 1198; M. Sobernheim, "İnal", *IA*, V/2, s. 989-990.

CENGİZ TOMAR

el-MELİKÜ'L-EŞREF, Mûsâ

(الملك الأشرف موسى)

Ebü'l-Feth el-Melikü'l-Eşref
Muzafferüddin Mûsâ b. el-Melikü'l-Âdil
Muhammed b. Eyyûb
(ö. 635/1237)

Eyyûbiler'in
el-Cezîre ve Dimaşk kolu hükümdarı
(1200-1237).

576'da (1180) Kahire'de veya 578'de (1182) Kerek'te doğdu. Babası I. el-Melikü'l-Âdil tarafından Emîr Fahreddin b. Osman ez-Zencebilî'nin nezâretinde Ku-

dûs'e gönderildi. 598'de (1201-1202) Urfa'nın (Ruha) yönetimiyle görevlendirildi, daha sonra Harran'ın idaresi de ona verildi (İbn Hallikân, V, 330).

el-Melikü'l-Eşref, kendisine verilen el-Cezîre (Meyyâfârikin) bölgesinde Eyyûbî nüfuzunu güçlendirmek amacıyla 599 (1202-1203) yılında babasının emriyle Mardin Artuklularının merkezi Mardin'i kuşattı. Mardin hâkimi bu olayın ardından Eyyûbîler'i metbû olarak tanımak zorunda kaldı. el-Cezîre'de Eyyûbî-Zengî hânedanları arasındaki nüfuz mücadelesinin bir sonucu olarak Musul hâkimi Nûreddin Arslanşah ile 19 Şevval 600'de (20 Haziran 1204) Beynennehreyn denilen yerde yaptığı savaşı kazanarak bölgede etkili bir güç haline gelen el-Melikü'l-Eşref, Şâban 601 (Nisan 1205) tarihinde Harput'u muhasara etti. Ancak bu defa I. Gıyâseddin Keyhusrev'in devreye girmesi sebebiyle bir netice alamadı. el-Melikü'l-Âdil 604 (1207-1208) yılında ülkeyi oğulları arasında taksim ettiği zaman el-Cezîre'yi el-Melikü'l-Eşref'e verdi. Ahlat hâkimi olan ağabeyi el-Melikü'l-Evhad ölünce babasının rızası ile bu şehri de hâkimiyeti altına alan el-Melikü'l-Eşref (607/1210) böylece el-Cezîre'deki hâkimiyet alanını Doğu Anadolu'ya kadar uzatma imkânı buldu.

Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus, Kuzey Suriye'nin en önemli şehri olan Halep'in hâkimi el-Melikü'z-Zâhir Gâzî'nin ölümü ve tahta henüz üç yaşındaki oğlu el-Melikü'l-Azîz'in geçmesi üzerine (613/1216) Halep seferine çıktı. el-Melikü'l-Azîz'in annesi Dayfa Hatun el-Melikü'l-Eşref'in kız kardeşiydi. el-Melikü'l-Eşref, Dayfa Hatun ve Atabeg Şehâbeddin Tuğrul'un yardım çağrısı üzerine Halep'e gelerek ordunun kumandasını ele aldı ve İzzeddin Keykâvus'u hileyle de olsa Halep önlerinden uzaklaştırmayı başardı (615/1218). Bu olayın ardından el-Melikü'l-Eşref'in nüfuzu Kuzey Suriye ve asıl hâkimiyet sahası olan el-Cezîre bölgesinde oldukça güçlendi. Musul'u elinde bulunduran Bedreddin Lü'lü', el-Melikü'l-Eşref'i metbû tanıdığını ilân etti. Bu gelişmeden endişe duyan Erbil hâkimi Muzafferüddin Kökböri, Sincar hâkimi II. İmâdüddin Zengî ve Hısnıkeyfâ Artuklu Hükümdarı Nâsirüddin Mahmûd aralarında bir ittifak kurarak el-Melikü'l-Eşref'e karşı cephe aldılar. İttifaka sonradan Anadolu Selçuklu Hükümdarı I. İzzeddin Keykâvus da katıldı. Ancak Keykâvus'un el-Melikü'l-Eşref'e karşı düzenlediği sefer sırasında rahatsızlanarak Si-